

Det ved jeg ikke om jeg ved

Ved-ikke-konstruktioner i terapisamtale

Frederik A. Braae
Magisteravhandling
Handledare: Jan K. Lindström
Magisterprogrammet i kultur och kommunikation
Humanistiska fakulteten
Helsingfors universitet
September 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistiska fakulteten		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Magisterprogrammet i kultur och kommunikation	
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Nordiska språk			
Tekijä – Författare – Author Frederik A. Braae			
Työn nimi – Arbetets titel – Title <i>Det ved jeg ikke om jeg ved. Ved-ikke-konstruktioner i terapisamtale</i>			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu		Aika – Datum – Month and year September 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 39
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Denne afhandling undersøger ved-ikke-konstruktioner på dansk. Med et samtaleanalytisk udgangspunkt registrerer, kategoriserer og analyserer studiet forekomster af negative epistemiske udtryk (<i>det ved jeg ikke</i> og <i>jeg ved det ikke</i>) i et datamateriale bestående af to videoindspillede terapisamtaler fra være- og behandlingsstedet HelsingUng i Helsingør, Danmark.</p> <p>Afhandlingen relaterer sig til tidligere studier af terapisamtale og sammenlignelig samtaleanalytisk forskning i ved-ikke-konstruktioner i svensk, fransk, estisk og finsk samt diskuterer samtaletyperne institutionel og symmetrisk interaktion.</p> <p>I analysen behandles deltagernes produktioner af <i>det ved jeg ikke</i> og <i>jeg ved det ikke</i> ud fra deres syntaktiske komposition og organiseres efter, hvor de optræder i terapisamtalernes sekventielle struktur. Med interesse for ved-ikke-konstruktionernes pragmatiske, interaktionelle rolle i mødet mellem terapeut og klient, kaster afhandlingen lys over udtrykkenes multifunktionelle natur og skelner mellem forekomster, der har henholdsvis objekt eller subjekt placeret forrest i syntaksen.</p> <p>Resultaterne demonstrerer, hvordan samtaleparter anvender ved-ikke-konstruktioner til mere end et udtryk for manglende <i>epistemisk adgang</i>. Alt afhængigt af konstruktionernes syntaks og sekventielle positioner tjener de som sproglige ressourcer til at bl.a. at hævde <i>epistemisk forrang</i>, foretage ”online” taletursreparatur og responselicitering.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Ved-ikke-konstruktioner, dansk, samtaleanalyse, terapisamtale			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited HELDA – Helsingfors universitets digitala publikationsarkiv			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Indholdsfortegnelse

1 INTRODUKTION.....	1
2 BAGGRUND.....	4
2.1 Institutionel samtale	4
2.2 Forskning i terapisamtaler	6
2.3 Forskning i ved-ikke-konstruktioner	10
2.4 Viden i samtale	11
2.4.1 Epistemisk adgang	12
2.4.2 Epistemisk forrang	13
2.4.3 Epistemisk ansvar	14
3 DATA OG METODE.....	16
3.1 Dataindsamling og forskningsetik	16
3.2 Samtaleanalyse som metode	17
4 ANALYSE.....	19
4.1 <i>Det ved jeg ikke</i> – objekt-først	20
4.1.1 Alenestående <i>det ved jeg ikke</i>	20
4.1.2 Tur-indledende <i>det ved jeg ikke</i>	22
4.1.3 <i>Det ved jeg ikke</i> midt i turen	26
4.2 Jeg ved det ikke – subjekt-først	28
4.2.1 Tur-indledende <i>jeg ved (det) ikke</i>	28
4.2.2 <i>Jeg ved (det) ikke</i> midt i turen	30
4.2.3 Turfinalt <i>jeg ved det ikke</i>	33
5 KONKLUSION	34
REFERENCER	36
BILAG 1. Transskriptionsnøgle.....	39

1 INTRODUKTION

Er det ikke en af det antikke Grækenlands vel nok mest berømte filosoffer Sokrates, som er blevet citeret for at skulle have sagt, at ”klogest er den, der ved, hvad denne ikke ved”? Jeg rejser dette spørgsmål for at slå tonen an i en afhandling, der beskæftiger sig med viden (eller mangel på samme) i samtale. Sokrates’ citat kan forstås på flere måder: Først og fremmest, bør man undgå at udtale sig om det, som man ikke ved noget om; at udtale sig om noget, der ligger uden for ens vidensområde, kan siges at være anset som uforstandigt, potentielt problematisk og i konflikt med sociale normer. Sokrates’ berømte sætning kan også forstås som en opfordring til at være nysgerrig på begrænsningerne for ens egen viden og kundskab. Dette projekt drejer sig om viden (eller epistemologi) som sprogligt fænomen og tager udgangspunkt i, hvad det vil sige, og hvad som sker i en given interaktion, når individer giver udtryk for deres viden – eller nærmere mangel på samme. Afhandlingen håndterer begrebet epistemologi, i lyset af hvordan *viden* kommer til udtryk som et socialt fænomen i interaktionen mellem mennesker.

I denne afhandling undersøger jeg en bestemt type af udtryk på dansk, der i samtaleforskning har fået betegnelsen ”claims of no-knowledge” (se Lindström & Karlsson 2016; Keevallik 2016; Stivers, Mondada & Steensig 2011). Disse udtryk udmærker sig blandt andet ved at lade taleren signalere en negativ epistemisk positionering i forhold til et forudgående spørgsmål eller indholdet af igangværende tale. Denne type af udtryk kommer i denne afhandling til at blive betegnet som **ved-ikke-konstruktioner**¹. Med dette menes, at taleren giver udtryk for sin manglende viden og derved foretager sig en form for talehandling, som er orienteret imod et epistemisk omdrejningspunkt. Med data hentet fra danske terapisamtale-sessioner vil jeg forske i, hvordan ved-ikke-konstruktioner opstår og anvendes i institutionel samtale. Det institutionelle aspekt af projektets datamateriale består i, at samtalerne finder sted i professionelt regi, hvor et ungt menneske søger hjælp hos en uddannet, professionel psykolog. Her er således tale om et asymmetrisk møde mellem en repræsentant for en kommunal, statslig institution og en privatperson. Ved-ikke-konstruktioner synes at være et hyppigt optrædende lingvistisk fænomen i terapisamtaler med unge, og disse bør forstås i relation til behandlingsformens sproglige temaer og regelbundne turmønstre samt relationen med deltagerne. Terapisessioner som samtaledisciplin er særligt

¹ Vha. denne form for ”label” refererer jeg til alle sproglige produktioner af *det ved jeg ikke, jeg ved det ikke* samt lignende varianter, som det er lykkedes mig at observere i datamaterialet.

interessant i forhold til epistemiske markeringer og positioner, eftersom interaktionen er præget af deltagernes vidt forskellige vidensområder. For at terapien skal kunne lykkes, er begge parter afhængige af den andens viden, som består af professionel arbejds erfaring eller personlig erfaring.

Denne afhandling vil primært tage udgangspunkt i to varianter af danske ved-ikke-konstruktioner, der optræder med den højeste frekvens i det samtale-data, som danner grundlaget for undersøgelsen: 1) subjekt-først-formulering *jeg ved (det) ikke* og 2) objekt-først-formulering *det ved jeg ikke*. At sige *det ved jeg ikke* eller *jeg ved det ikke* kan siges at mobilisere en række forskelligartede talehandlinger, der hver især har en varierende tilknytning til talerens egentlige viden eller hukommelse. De vidensorienterede formuleringer kan anvendes til at udtrykke, at man ikke er i besiddelse af den nødvendige viden, den relevante information, som efterspørges i en given kommunikationssituation (fx A: *hvad er klokken?* B: *det ved jeg ikke / jeg ved det ikke, min telefon er gået ud*). Ikke desto mindre, som det vil blive fremhævet og diskuteret i afhandlingens analyseafsnit, kan en ved-ikke-konstruktion fungere som andet og mere end en verbal signalering af 'svar skyldig'.

Der eksisterer lignende forskningsresultater fra studier af andre sprog (se fx Helmer, Reineke & Depperman 2016; Keevallik 2011, 2016; Laury & Helasvuo 2016; Lindström & Karlsson 2016; Pekarek Doehler 2016). Den tidligere forskning har peget på en række forskellige pragmatiske træk forbundet med at erklære sin manglende viden ved hjælp af ved-ikke-konstruktioner. Heriblandt kan det være relevant at nævne følgende: Undvigelse af et specifikt samtaleemne, modstand imod autoritet eller som en signalering af *nogen* viden fremfor ingen overhovedet. Yderligere kan ved-ikke-konstruktioner anvendes, når taleren ønsker at tage afstand fra indholdet af den igangværende tale-situation (Keevallik 2011; 2016). Tidligere sprogforskning på området vil blive udførligt præsenteret i afhandlingens afsnit 2.3.

1.1 Formål med projektet

I denne afhandling vil opmærksomheden være rettet imod anvendelsen af ved-ikke-konstruktioner. Jeg er interesseret i at undersøge, hvordan de vidensorienterede positioner manifesterer sig i terapisamtalens forløb. Mine forskningsspørgsmål lyder som følgende:

- 1) Hvilke typer af ved-ikke-konstruktioner kan observeres i data og hvordan bruges de i forhold til hinanden: findes der pragmatiske forskelle mellem varianterne?
- 2) I hvilke sekventielle positioner kan ved-ikke-konstruktionerne optræde?
- 3) Hvilke interaktionelle funktioner har ved-ikke-konstruktionerne?

I min analyse vil jeg beskæftige mig med de samtalesekvenser, hvor vidensorienterede udtryk – *det ved jeg ikke* og *jeg ved det ikke* – produceres i interaktionen mellem terapeut og klient. Jeg vil beskrive variationen af ved-ikke-konstruktioner, som kan observeres i den transskriberede samtale. Yderligere er jeg interesseret i at finde ud af, hvor i samtalestrukturen udtrykkene placerer sig, og se nærmere på, hvad konstruktionerne leder frem til. Gennem mit tredje og sidste forskningsspørgsmål vil jeg analysere og diskutere, hvilken interaktionel funktion det har at sige *det ved jeg ikke* eller *jeg ved det ikke*.

I projektets empiriske bestanddel, som består af to videoindspillede terapisamtale-sessioner (i alt 105 min.) fra værestedet HelsingUng i Helsingør, har jeg registeret samtlige 80 tilfælde af videns-fraskrivelse og noteret dem i en separat tabel (se tabel 1, kapitel 4). Kategoriseringen er udført baseret på udtrykkenes grammatiske form samt den sekventielle placering. Afhandlingens data vil blive udførligt beskrevet og præsenteret i kapitel 3.

2 BAGGRUND

I denne del af afhandlingen vil jeg introducere den teoretiske baggrund og tidligere forskning, som er relevant i forhold til mit studie af ved-ikke-konstruktioner i terapisaftale. Afsnit 2.1 vil introducere institutionel samtale, og de forhold, som kendetegner denne type interaktion. I afsnit 2.2, 2.3 og 2.4 følger oversigter over tidligere forskning i terapisaftaler og teoretisk baggrund om studier af viden i samtale.

2.1 Institutionel samtale

Inden for samtaleanalyse skelner man generelt mellem to typer af samtale: Den ”hverdaglige”, frie tale, der skabes ”naturligt” og løbende, som en samtale skrider frem, og den institutionelle samtale (Hakulinen 2009). Den institutionelle samtale kendetegnes af en række specifikke forhold. Når det kommer til institutionelle samtaler, er den sproglige interaktion som oftest afgrænset af en tidsramme – situeret i et bestemt rum – og samtalen har derudover et professionelt, fagligt mål. Netop målet for samtalen er det første af tre essentielle vilkår for den institutionelle samtale. Ifølge Drew og Heritage (1992: 22–25) kendetegnes den institutionelle samtale ved tre overordnede træk:

- 1) Institutionel interaktion involverer, at mindst en af samtaledelegerne orienterer sig mod et specifikt formål for samtalen. Samtalen er underlagt konventioner, der er i overensstemmelse med institutionens praksis.
- 2) Interaktionens deltagermuligheder er reguleret af forskellige begrænsende faktorer.
- 3) Institutionel samtale kan være associeret med forudindtagede opfattelser af den specifikke institutionelle kontekst og dens procedurer.

Samtaleanalytiske forskere har længe interesseret sig for forskellige typer af institutionel interaktion. Bestemt ud fra interaktionens professionelle formål og opgave har samtaleanalysen arbejdet med en lang række af institutionelle samtaletyper. Ikke alene patientsamtaler, men også klasserumsdialog, nyhedsinterviews, akut-kald og politiafhøringer falder ind under en institutionel samtalekategori. I kontrast til ”hverdaglig” eller symmetrisk, samtale, som kan siges at foregå mellem mere jævnbyrdige personer, er den institutionelle

interaktion i højere grad statisk organiseret med fastere rammer, for hvem som taler, og hvornår, samt hvilke slags bidrag de bringer i interaktionen. Analysearbejdet med den institutionelle samtale indbefatter en bevågenhed, som er rettet imod, hvordan samtalepartnerne orienterer sig i forhold til en given institution og dens ”regler”, hvilket kommer til udtryk gennem turdesign og i turtagningsmønstrene.

En bestemt gren af institutionel samtale er gennem tiden blevet forsket særligt meget i læge-patient-konsultationer. I lighed med terapisamtalen består en konsultation hos lægen af et møde mellem lægen og en patient, som på baggrund af et personligt problem har søgt hjælp eller rådgivning hos en fagligt kompetent specialist. Det er lykkedes for den samtaleanalytiske sprogforskning at registrere og beskrive den overordnede strukturelle organisering i læge-patient-konsultationer, og at de medvirkende i konsultationerne indretter sig efter en forventning om en bestemt række af faser, som samtalen skal igennem. Disse faser betegnes som følgende: *Åbning, fremlæggelse af problem, undersøgelse, behandling og afslutning*. Fasestrukturen er ikke analytikernes bestemmelse af, hvad en konsultation bør bestå af, men snarere, noget som deltagerene tager højde for i løbet af den institutionelle samtale. Dette tydeliggøres eksempelvis, når en patient i forlængelse af fasen, hvor dennes problem bringes på banen, foretager handlinger, som er associeret med en fysisk undersøgelse, diagnose eller behandling (for eksempel ved at spørge ind til en mulig kur) og derved antyder overgangen fra en fase til den næste (Byrne & Long 1976; Heath 1981; Heritage & Maynard 2006; Sorjonen, Peräkylä & Eskola 2001).

En overordnet forståelse af strukturen i læge-patient-konsultationer har bidraget med nyttige værktøjer til at analysere og kontekstualisere detaljerede sproglige fænomener, som optræder. Store mængder data fra individuelle studier af læge-patient-konsultationer har udmøntet sig i et fyldigt indblik i organiseringen af deltagerens adfærd i en særskilt fase eller i overgangen fra en fase til en anden. Tilsammen har studierne formået at akkumulere viden om konsultationernes sekventielle sammensætning fra et mere generelt helhedsoverblik til fase-specifikke træk i interaktionen.

En dikotomisk, skarptskåret opdeling af sproglig interaktion i institutionel og ikke-institutionel samtale kan dog ikke foretages uden videre. Linell (1998) diskuterer i sit bidrag til artikelsamlingen *Samtalsstudier* distinktionen mellem institutionel og ”almindelig” samtale. Med afsæt i det Wittgensteinske begreb *Sprachspiel* tydeliggøres forskellene mellem de to samtaletyper. På tysk har ordet ’*Spiel*’ to betydninger, som kan oversættes til henholdsvis *leg* og *spil*. Leg og spil kan siges at adskille sig fra hinanden på samme vis, som det er tilfældet med asymmetrisk og symmetrisk samtale. Leg forstås som en aktivitet, hvor

de involverede som udgangspunkt er ligeværdige. I en leg er der plads til improvisation og at eksperimentere. Selve det at lege, processen i sig selv, er målet for aktiviteten. Et spil derimod karakteriseres ved, at der findes et defineret regelsæt, som deltagerene skal følge. Yderligere kendetegnes et spil ved et start- og et slutpunkt – samt et resultat med en eller flere vindere og tabere. Det er altså slutproduktet af aktiviteten, der udgør kernen i et spil.

Den psykoterapeutiske samtale indeholder elementer, der passer ind i både legende og spillende aktivitet. Der findes klare regler for, hvem der taler, og hvornår samtalen har et formål (behandling), og ofte er deltagerne underlagt en tidsbegrænsning for sessionen. Det legende element i den terapeutiske samtale kan siges at bestå i kraft af måden, hvorpå et det ønskede resultat opnås. I løbet af terapisessionen opfordres patienten for eksempel til at forholde sig undersøgende, legende til en given problemstilling uden at tænke for meget over muligt facit. Det er på vejen og ikke ved dens ende, at et muligt svar kan findes. Refleksioner over terapisamtalens institutionelle konteksts påvirkninger af samtalen i mit data vil være at finde i afhandlingens afsluttende diskussionsdel.

2.2 Forskning i terapisaamtaler

I begyndelsen af det tyvende århundrede opstod den psykoterapeutiske behandlingsmetode. Anssi Peräkylä beskriver psykoterapiens udvikling i bogen *Conversation Analysis and Psychotherapy* (2008). Behandlingens såkaldte opfinder Sigmund Freud udviklede en terapiform, som i stedet for hypnose bestod af samtale-sessioner, hvor patienten liggende på en divan skulle lære at rette sin opmærksomhed mod traumatiserende forhold i fortiden. Den forskningsmæssige interesse for den terapeutiske samtale opstod en del år senere i starten af det nittende århundrede. Forskningen i terapisaamtaler har op indtil slutningen af forrige århundrede båret præg af en patient-fokuseret interesse. De første tilgængelige kilder til terapisaamtaler har været terapeuters noter og rapporter fra terapeutiske sessioner. Det vil sige, at de første tilgængelige datamaterialer til forskning i terapisaamtaler afhang af de deltagendes hukommelse og oprigtighed. Samtaleanalysens entre ændrede måden, hvorpå man har forsket i terapisaamtaler ved at indspille optagelser af terapisessionerne. Som Peräkylä (2008: 7–8) skriver, bør moderne (samtaleanalytisk) forskning ikke forstås som stående i direkte kontrast til tidligere forskningsmetoder, men at teknologiske fremskridt har ændret dataindsamlingsprocessen ved hjælp af muligheden for audiovisuelle optagelser fra

terapisessionerne. Dette har medført adgang til et materiale, som ikke er præget af de medvirkendes selektive gengivelser.

Samtaleanalysen er dog ikke den første videnskabsgren til at anvende lyd- og videooptagelser i forskningshenseende. Samfundsvidenskaberne sociologi og antropologi har siden slutningen af 1950'erne sammen med lingvistikken anvendt indspilninger af ”naturligt opstået” data i forbindelse med forskning i terapisaftaler. Tidlige studier, foretaget af den antropologiske sprogforsker Charles Hockett i samarbejde med de psykiatere Robert Pittenger og John Dahleny, fokuserede på leksikalske træk (deltagernes valg af ord) samt prosodi (toneføring, hastighed og volumen). Resultaterne af denne type forskning pegede i retning af terapisaftalens implicite lag og ”skjulte” betydninger og beskrives mere som et tidligt studie af mundtlig interaktion fremfor et projekt med et direkte terapisaftaleindrettet fokus.

Et andet tidligt studie af terapisaftale, hvis resultater udkom i starten af 1970'erne, kastede lys over terapisaftaler på en hidtil uset måde. Forskningen, som tog over tyve år at færdiggøre, var igen samarbejde mellem antropologi og psykiatri. Fremgangsmåden var i modsætning til Hockett og Pittengers forskning ikke af sproglig, lingvistisk karakter, men havde derimod til formål at undersøge terapisaftalens deltagers kropslige aktiviteter. Albert Scheflen og Ray Birdwhistell, som stod bag studiet, viste, hvordan terapeut og klient gjorde brug af deres kroppe til at gestikulere i løbet af terapisesionerne. Gennem at oplyse i alt ni forskellige positioner demonstrerede studiet, hvordan kommunikationen også foregår på et ikke-sprogligt plan. Bestemte kropspositioner blev kædet sammen med forskellige samtalehandlinger og kommunikative aktiviteter, og Scheflen og Birdwhistell udpegede den gestikulationen og de kropslige signaler, som terapisesionens deltagere gør brug af, når de eksempelvis forklarer, forsvare sig, modsætter sig eller passivt protesterer. Studiet påviste også, hvordan samtalepartners kropslige udtryk og omskiftende positioner var tæt forbundet og i overensstemmelse med de andre tilstedeværende under terapisesionen (Peräkylä 2009: 14).

En anden milepæl inden for forskning af den terapeutiske behandlingsform opstod i 1967, da en af hovedkræfterne bag sociolingvistikken, William Labov, gik sammen med forsker i socialarbejder David Fanshel om at skrive og udgive værket *Therapeutic discourse: Psychotherapy as conversation*. I tråd med de netop beskrevne studier anvendte Labov og Fanshel båndoptagelser til at undersøge den psykoterapeutiske samtale. Selv betegnede de studiet som en ’omfattende diskursanalyse’ (*comprehensive discourse analysis*), og udgivelsen bidrog med et grundigt overblik over organiseringen af terapisaftalers verbale interaktion – fra fonetiske detaljer til en overordnet diskursiv ramme. Med fokus på de

talehandlinger, som grundlæggende karakteriserer terapisesessioner, udpeger diskursanalysen fire typiske sproglige aktiviteter: Metalingvistisk handling (initiering, fortsættelse eller afslutning af en handling), repræsentation, anmodning og udfordring (Labov & Fanshel 1977: 60–65). Gennem at eksaminere et matrix bestående af terapisaamtaletypiske talehandlinger adresseres relevante temaer for en professionel forståelse af psykoterapi – herunder emotion og repression. Labov og Fanshel (1977) tegner et billede af interaktionen mellem klient og terapeut samt gengivelser af samtaler med dennes familie og nære i klientens narrativer. Analysen udpeger en vigtig distinktion, imellem det som Labov og Fanshel kalder for *A-* og *B-events*. Et *A-event* er kendetegnet som værende en beskrivelse af et forhold eller anliggende, der bygger på information, som patienten har en biografisk, erfaret kobling til – i modsætning til andre. Derimod karakteriseres et *B-event* ved at være en fremstilling af noget, som en anden har oplevet eller har kendskab til, og taler har derfor en begrænset adgang til den tilhørende information. Denne distinktion understøtter tanken om, at individer kan ”eje” eller have rettigheder over bestemte erfaringer eller information (Peräkylä 2008: 10).

Det samtaleanalytiske arbejde med terapisaamtaler blev påbegyndt af forskningsdisciplinens pioner, Harvey Sacks, der i sine forelæsninger (Sacks 1992) analyserede data af mangefacetteret karakter og lagde fundamentet til en forståelse af og forskningsmetode for menneskelig interaktion. Data bestod blandt andet af optagelser fra en selvmordsrådgivningstelefonlinje samt gruppeterapeutiske samtalesessioner for unge. Ud fra dette materiale forklarede Sacks gængse praksisser for, hvordan samtalende individer refererer til andres ansvar i forhold til at hjælpe hinanden, måderne hvorpå vi opretholder grundlæggende antagelser om vores erfaringers ”almindelighed”, samt hvordan vi producerer og reagerer på fortællinger. Som udgangspunkt gjorde Sacks ingen klar distinktion imellem hverdags- og institutionel samtale. Først flere år senere, og efter hans død, begyndte den samtaleanalytiske forskning at beskæftige sig med data som værende af enten institutionel, samtaleterapeutiske eller hverdaglig slags.

Første større samtaleanalytiske studie med et specifikt fokus på terapisaamtale kom i 1986, da Kathy Davis stod bag en undersøgelse af terapeuters måder af formulere sine klienters udsagn. Davis (1986) nærstuderede, hvordan terapeuten gengiver klientens tale og derved omformer udsagnet fra at være et socialt, eller ikke-psykologisk, problem til et spørgsmål, som kalder på en professionel løsning – et psykologisk svar. Peräkylä (2008: 19) skriver, hvordan studier med fokus på formuleringer hovedsageligt har orienteret sig imod terapisaamtaler mellem to personer, hvor samtaleanalysen også har beskæftiget sig indgående med gruppe-, familie- og parterapi. I disse sammenhænge har forskere i høj grad interesseret

sig for, hvordan klienter beskriver deres problemer, samt hvordan terapeuten tager afsæt i disse beskrivelser i behandlingens videre forløb. I forbindelse med parterapi har samtaleanalytisk forskning undersøgt måderne, hvorpå terapeuter upartisk arbejder med to kraftigt divergerende udlægninger af et stridsmål for at finde den bedste konfliktløsning for begge parter. Det fremgår, at parrene anvender et sammenfald af lingvistiske ressourcer og følger faste formler – ”manuskripter” – når de sætter ord på hinandens handlinger. Ydermere har samtaleanalysen påvist, hvordan par i terapi hver især designer deres problembeskrivelser, så de tager højde for den modstridende version af sagen. Resultatet bliver en form for retorisk symmetri mellem parternes kontrasterende udlægninger af parforholdsproblemet.

Andre studier i terapisamtale har taget fat om det terapeutiske formål at hjælpe klienten med at overkomme et problem og den dertil relaterede frygt. Udfordringen består i den forbindelse af at navigere imellem professionel rådgivning og samtidigt give plads til klientens opfattelser af den situation, som denne befinder sig i.

En kerneopgave for den professionelle rådgivning er elicitering af personlige narrativer hos klienten – ofte vedrørende prekære, følsomme samtaleemner. Værktøjer for professionel, varsom håndtering af klienters udfordringer indbefatter blandt andet en epistemologisk nedgradering af klientens udsagn, hvilket gøres for at give afkald på videnskæssig autoritet og dermed undgå at gøre sig til dommer over, hvad der er rigtigt eller forkert. Afsnit 2.4 går dybere ind i viden i samtale.

Elicitering af tale er forbundet med en bestemt udfordring, som er særligt relevant i forhold til denne afhandling. Studier af terapisamtaler med børn om deres forældres skilsmisse har fokuseret på forekomster af ved-ikke-konstruktioner og har vist, hvordan konstruktionerne fungerer som en hyppigt forekommende, strategisk sproglig ressource til henholdsvis enten at undersøge eller afvise terapeutens interrogative tilnærmelser (Peräkylä 2008: 20).

Dette ganske selektive overblik over tidligere studier er sammenfattet for at udpege væsentlige bidrag, som både sociologiske og samtaleanalytiske undersøgelser har skænket til forskningen af terapisamtaler. Blandt de mest centrale bidrag finder vi registrering og beskrivelse af en terapisessions nøglesekvenser, hyppigt forekommende sproglige ressourcer samt et indblik i, hvordan interaktioner tager sig ud sekund for sekund. Spørgsmål–svar–sekvenser, narration og modtagelse samt formuleringer og respons synes at være typiske bestanddele i den terapeutiske samtale, hvilket også er tilfældet for datamaterialet i denne afhandling.

Denne afhandling tager afsæt i den tidligere forskning i forlængelse af beskrivelserne af den institutionelle samtale særlige faser og turtagningsmønstre. Med udgangspunkt i en specifik type af udtryk, ved-ikke-konstruktioner, kommer dette studie til at bidrage med viden om, hvordan formuleringer af negativ epistemisk art tages i brug af patienter for at opnå en række divergerende resultater.

2.3 Forskning i ved-ikke-konstruktioner

I dette afsnit vil jeg introducere et udvalg af sammenlignelige sprogvidenskabelige studier, der har arbejdet med ved-ikke-konstruktioner. Tidligere forskning i udtryk af negativ epistemisk karakter vidner om, at ved-ikke-konstruktioner forekommer som en lingvistisk ressource på tværs af forskellige sprog. Som et grundlag for potentielle mellemsproglige sammenligninger fremlægger nedenstående afsnit væsentlige pointer og resultater.

I deres bidrag behandler Lindström og Karlsson (2016) præsekventielle, responsive produktioner af det svenske *jag vet inte*, som optræder i læge-patientkonsultationer. Lindström og Karlsson viser, hvordan *jag vet inte* fungerer som mere end et udtryk for talerens mangel på viden; ved-ikke-konstruktionernes tilstedeværelse i læge-patientsamtalerne signalerer snarere en form for interaktionel friktion, der bør ses i lyset af den asymmetriske relation mellem lægperson og den professionelle. Studiet demonstrerer, hvordan patienter tager ved-ikke-konstruktioner i brug, når de modsætter sig noget i lægens spørgsmål eller antagelser. Ifølge Lindström og Karlsson markerer *jag vet inte* et epistemisk signalskift, hvormed patienten påbegynder mere selvstændige formuleringer af viden, der går imod lægens antagelser.

Et studie fra 2016, udarbejdet af Pekarek Doehler, undersøger ved-ikke-konstruktioner i et fransksproget datamateriale bestående af 20 timers uformel gruppesamtale om emnet flersprogethed. I artiklen analyserer Pekarek Doehler (2016) informanternes brug af negative epistemiske udtryk. I tråd med denne afhandling granskes produktionerne af *je sais pas* ud fra deres sekventielle positioner, og studiet fremlægger beviser for ved-ikke-konstruktionernes mangefacetterede pragmatiske funktion. Pekarek Doehler viser i sit studie af gruppesamtaler, hvordan konstruktionerne kan tjene gruppesamtaledeltagerne, når de giver udtryk for at ville ”væk” fra et givent samtaleemne, overgive taleturen til en anden part, signalere manglende epistemiske adgang eller forlænge og bibeholde turen, imens en kognitiv ordsøgning er i gang – alt afhængigt af hvor i den sekventielle struktur ved-ikke-produktionen finder sted.

Keevallik (2016) har beskæftiget sig med ved-ikke-konstruktioner i estisk. 324 telefonopkald udgør forskningens data, hvori det estiske *ma ei tea* 'jeg ved ikke' forekommer. Samtaledatatet består af både service- og privatsamtaler. Keevallik demonstrerer, hvordan ved-ikke-udtrykket benyttes til at signalere, at interaktionen har ramt en blindgyde, at et givent samtaleemne er udtømt, og et nyt samtaleemne er på vej. Artiklen diskuterer yderligere epistemiske udtryks kontekstsensitive og kortvarige betydningspotentialer og understreger, at måden, hvorpå vi forstår konceptet "viden", ændres over tid.

Det sidste studie – Laury og Helasvuo (2016) – af negative epistemiske udtryk, som jeg vil redegøre for, omhandler verberne *muistaa* 'at huske' og *tietää* 'at vide' i førsteperson singularis (negeret form) på finsk. Studiet fokuserer blandt andet på variationen i ved-ikke-konstruktionens syntaktiske mønster i finsk og noterer, at distributionen af de forskellige formater afhænger af den sociale aktivitet, som omgiver udtrykkene. Verbet *muistaa* i negeret form optræder eksempelvis i mindre grad som en epistemisk afvisning, men mere som led i en intersubjektiv proces, hvor samtaleparterne sammen forsøger at komme i tanke om noget. Tietää optræder derimod, når der er tale om reelle epistemiske markører og projicering af et taletursindhold.

I næste afsnit 2.4 vil jeg gå dybere ind i forklaringen af de resultater, som samtaleanalyse har præsenteret om dét at udtrykke viden i en social interaktion.

2.4 Viden i samtale

Afhandlingens analyse beskæftiger sig med viden i samtale, som noget vi kan forstå i domæner eller områder, og hvor vi i løbet af samtale kan færdes på vilkår, af hvilken adgang og hvilket kendskab vi har. En forståelse af hvordan viden i interaktion etableres kan observeres ved at kigge nærmere på, hvordan samtalens deltagere gør brug af ved-ikke-konstruktioner for at orientere sig inden for forskellige vidensdomæner. Vidensdomænebergrebet introduceredes af John Heritages, og takket være hans artikler om det epistemiske (fx Heritage 2011, 2012) er viden i samtale blevet en del af samtaleanalysens forskningsinteresse.

Stivers, Mondada & Steensig (2011) beskriver, hvordan man kan studere viden i social interaktion gennem at gå ud fra tre forskellige dimensioner: *Epistemisk adgang* (*epistemic access*), *epistemisk forrang* (*epistemic primacy*) og *epistemisk ansvar* (*epistemic responsibility*). Disse dimensioner findes illustreret nedenstående figur 1:

Dimension	Description
Epistemic access	Knowing vs. not knowing Degree of certainty Knowledge source Directness of knowledge
Epistemic primacy	Relative rights to know Relative rights to claim Relative authority of knowledge
Epistemic responsibility	Type of knowable (Type 1 vs. Type 2) Recipient design of actions Recipient design of turns

Figur 1. Epistemiske dimensioner (Stivers, Mondada & Steensig 2011: 9).

2.4.1 Epistemisk adgang

En interaktionel vidensforståelse kan forklares spatialt som domæner eller territorier, som interagerende individer i overført betydning betræder og bevæger sig ind og ud af i løbet af en samtale. Første dimension, epistemisk adgang, omhandler interaktionelle resurser, som anvendes til at håndtere præsuppositioner, om hvilke informationer modtager har adgang til, samt måder at elicitere, skaffe og berettige adgang. To overordnede sociale normer for epistemisk adgang er, at 1) taler ikke bør informere modtager(e) om et i forvejen kendt anliggende, 2) det forventes af den talende ikke at hævde noget uden at have en tilstrækkelig grad af epistemisk adgang (Stivers, Mondada & Steensig 2011: 10).

At kunne navigere imellem og orientere sig efter modtagers adgange er et essentielt vilkår for interaktion. Sekvensindledende udtryk som *har jeg fortalt at ... har du hørt* eller *vidste du at ...* er eksempler, hvor taler tager højde de herskende sociale normer for meningsfuld interaktion ved at rette ind efter modtagers allerede eksisterende epistemiske adgang til et domæne eller emne. Stivers, Mondada og Steensig (2011: 10) beskriver sociale normer for epistemisk adgang som følgende:

With respect to epistemic access, at least two related social norms exist: speakers should not inform already knowing recipients about some state of affairs (Goodwin 1979; Sacks 1992: 441); and, relatedly, speakers should avoid making claims for which they have an insufficient degree

of access (Heritage and Raymond 2005). The latter claim is similar to Grice's second sub-maxim of quality which asserts "Do not say that for which you lack adequate evidence" (Grice 1975: 41).

I overstående citat understreger Stivers m.fl. (2011: 10), at samtalende individer som oftest er i stand til at danne sig et overblik over hinandens epistemiske adgange. Dette kaldes for epistemisk adgangskongruens og opstår, når samtals deltageren når frem til et udtalt samtykke om, hvem som ved (og ikke ved) hvad.

Stivers, Mondada & Steensig (2011) præsenterer samtaleanalysens fokus på viden i samtale som værende de sproglige praksisser, som tages i brug til at bane vej, når vi etablerer andres epistemiske adgang eller giver udtryk for antagelser om adgang. Modsat forskning med interesse for informationsstruktur er samtaleanalysen opsat på at registrere og analysere, hvordan samtaledeeltageren giver udtryk viden (eller mangel på samme). Dette gøres uden en forestilling om, at det ville være muligt for forskeren at afgøre, hvorvidt disse deltagerer virkelig "ved" noget i første omgang. Samtaleanalysen giver afkald på *adgang* til informanternes mentale processer og har i stedet sit fokus på de måder, hvorpå viden manifesteres, hævdes, afvises, antages etc.

De aspekter af epistemisk adgang, som er mest relevante i forhold til denne afhandling, synes at være ved-ikke-konstruktionernes anvendelse til at benægte eller forhindre forskellige adgange i terapisamtalen samt signalering af besværlige adgangsforsøg. Sidstnævnte optræder, når klienten sætter ord på egen grad af usikkerhed i forhold til et givent tema i løbet af terapisessionen. Konstruktionerne fungerer blandt andet som pejlemærker i samtalen, der markerer deltagerens epistemiske adgangsvilkår og villighed til at komme ind på forskellige emner.

2.4.2 Epistemisk forrang

Foregående afsnit redegjorde for konceptualiseringen af viden i samtale som værende opbygget af forskellige vidensområder, hvor samtalepartnere kan siges at befinde sig og anmoder hinanden om at bevæge sig ind på i overensstemmelse med deres respektive adgangsforsøg. En anden dimension, som kaldes epistemisk forrang (*epistemic primacy*), handler i kontrast til den epistemiske adgang ikke om informationers tilgængelighed, men snarere om, hvem som har "retten" til et givent vidensdomæne. En epistemisk ret (eller forrang) til et område er asymmetrisk, relativ og på samme tid tæt forbundet med sociale normer for menneskelige relationer. Asymmetrien består i, at samtalepartnere er bevidst om

egne og andres kvalifikationer og autoritet i forhold til bestemte vidensdomæner (Stivers m.fl. 2011: 14).

En epistemisk forrang i forhold til sociale normer for relationer mellem mennesker og derigennem hvem som har ret til at sige hvad (og til hvem) kan eksemplificeres med en samtalsituation, hvor sløret løftes for en vigtig nyhed. En studerende har besluttet sig for at droppe ud af sine universitetsstudier, hvilket dennes forældre ikke er blevet informeret om, før en af forældrenes kollegaer, der gennem en fjerdepart har fået nys om den studerendes beslutning, åbenbarer dette for forældrene. Et sådan tilfælde af informationsdeling kommer på kant med sociale normer for epistemisk forrang og retten til det vidensdomæne, der vedrører den afbrudte uddannelse. Normbrud af denne karakter kan tænkes at have konsekvenser for relationerne mellem den tidligere studerende og forældrene samt relationen til kollegaen.

Et andet aspekt af den epistemiske forrang går på graden af adgang, som danner grundlag for en påstand. Den studerende, som valgte at opgive sit uddannelsesforløb, har efter flere semestres daglige gang på studiet en epistemisk forrang til at kunne udtale sig derom. Hvorimod en førsteårsstuderende, til trods for at have en adgang til samme domæne, har mindre ”ret” til sit udsagn. Det bør understreges, at denne forrang er relativ og til forhandling hos samtalepartnerne, hvilket kan komme til udtryk, når samtalepartnerne stræber imod at opnå kongruens i forhold til epistemisk ansvar. Hvor kongruensen i forhold til epistemisk adgang drejer sig om, hvem som antages at vide hvad, bliver den epistemiske forrang tildelt samtalepartnere, når der opstår konsensus om retten til en påstand eller et udsagn. Den epistemiske forrang er på den måde udgjort af relative, vidensmæssige positioner, hvorfra individer kan udtale sig om et anliggende (Stivers m.fl. 2011: 16). Når disse positioner accepteres af samtals deltagerne, er kongruensen med henblik på epistemisk forrang.

At stå fast på og hævde en epistemisk position synes vigtig, eftersom disse positioner er tæt forbundet med, hvordan mennesker indgår i indbyrdes relationer. Ofte er disse positioner og relative rettigheder over bestemte vidensdomæner tæt forbundet med sociale kategorier såsom eksempelvis læreren, bedstemoren, stedfaren, lægen, terapeuten etc., og vores fælles forståelse af sådanne kategorier er med til at etablere vidensmæssige autoriteter over epistemiske områder.

2.4.3 Epistemisk ansvar

De foregående to afsnit præsenterede de epistemiske dimensioner om ’adgang’ og ’forrang’ i forbindelse med vidensdomæner. Tredje og sidste dimension, epistemisk ansvar, handler om det, som vi forventes at have epistemisk adgang til. Eksempelvis forventes det af mentalt

kapable individer at have ansvaret for epistemiske adgange til vidensområder såsom eget navn, hvad man laver, hvordan man har det osv. I tråd med de sociale normer, der dikterer at man bør have et overblik over, hvad ens medmennesker allerede er klar over, og derved undgår at dele kendt information, så forventes det yderligere, at man har kendskab til det, som er ”alment kendt” eller ligger ”in the common ground” (Stivers m.fl 2011: 18; se også Heritage 2012).

Til epistemisk ansvar hører også en forpligtelse til at ”designer” en taletur, så den bedst muligt kan opfattes af adressaten. Det vil sige, at der på eksempelvis en terapeut hviler et ansvar for at formulere sig i overensstemmelse patientens sproglighed. På samme måde kan patienten være underlagt epistemisk ansvar i forhold til at kunne leve op til det forventede og have adgang til det, der spørges til. Dimensionen epistemisk ansvar er klart mindre udforsket sammenlignet med adgang og forrang. Skønt epistemisk ansvar heller ikke udgør et centralt aspekt i denne afhandling, vil dimensions forhold til ved-ikke-konstruktioner blive kommenteret i analysedelen.

3 DATA OG METODE

I dette afsnit vil jeg præsentere den samtaledata, som danner fundamentet for afhandlingens analysedel samt redegøre for dataindsamlingsprocessen, der er gået forud for arbejdet.

3.1 Dataindsamling og forskningsetik

Min data består af to videoindspillede samtale-sessioner fra værestedet HelsingUng, der er Helsingør Kommunes tilbud til unge under 25, der har problemer med hash, alkohol og stoffer. Samtalerne er indhentet som led i et samarbejde med projektleder Flemming W. Licht.² HelsingUng er et kommunalt finansieret foretagende, der til daglig arbejder med at hjælpe unge, der kæmper med eksempelvis rusmiddelsproblematikker, sorg eller depression. HelsingUngs virksomhed indbefatter blandt andet anonym rådgivning, individuel og gruppesamtaleterapi, rekreative aktivitetstilbud, akupunktur samt optagelse i et fokuseret dagteam.³

Som udgangspunkt anmodede jeg om tilladelse til at besøge værestedet HelsingUng for at fremlægge mine forskningsinteresser og foretage videoindspilningerne på egen hånd. Men jeg blev i stedet tilbudt at få adgang til audiovisuelt materiale, der var blevet indhentet i forbindelse med et tidligere, virksomhedsinternt projekt. Min oprindelige tanke var at sammensætte et data-korpus bestående af i alt fem samtale-sessioner med tilhørende samtykkeerklæringer fra de involverede informanter. At det lykkedes mig at få adgang til data, som var blevet indsamlet forud for og uafhængigt af dette projekt, kan anses som en fordel, eftersom materialet ikke er blevet påvirket eller ”farvet” af mine forskningsinteresser.

Materialet består af to videooptagelser – HelsUng1 og HelsUng2 – der har en varighed på henholdsvis 45 og 121 minutter. Datamaterialet udgør sammenlagt cirka to timers samtale og er blevet indsamlet med henblik på anvendelse i uddannelsesregi samt for HelsingUngs interne supervision. Begge terapisaftaler har to deltagere: En terapeut og en ung. Terapeuten er i begge samtaler samme person. Samtalepartnerne er i begge tilfælde situerede siddende på stole, og de har fronten vendt imod hinanden. Den første samtale-session strækker sig over et

² Samarbejdet med HelsingUng blev i første omgang etableret via mailkorrespondance, hvorefter en endelig aftale om udlevering af videomateriale blev indgået på et Skype-møde 20.9.2018. Jeg vil hermed udtrykke min store taknemmelighed til HelsingUngs medarbejdere og de to unge, der har givet tilladelse til, at jeg må anvende videoindspilningerne i denne afhandling.

³ For yderligere information se: www.helsingung.dk (henvist 20.9.2020).

forløb på 45 minutter, hvorimod den anden varer omkring en time – dog indeholder denne sidstnævnte videoindspilning yderligere 15 minutter, hvor kameraet har optaget, mens samtalepartners interaktion går over i en mere ”uprofessionel” fase. Denne afsluttende fase af samtale nr. 2 (HelsUng2) består i, at terapeut og klient aftaler et tidspunkt for den næste samtale-session og drøfter mulighederne for et fremtidigt samarbejde om opsætningen af et installationskunstprojekt. Det er værd at notere, at der i denne afrundingsfase ikke produceres en eneste ved-ikke-konstruktion. Mit fokus er derfor rettet imod denne reelle terapeutiske del af samtalen.

Generelt for begge samtaler kan det konstateres, at distributionen af taleture er ujævnt fordelt med overvejende taletid til de unge. Spørgsmålene, der driver samtalen frem, stilles primært af terapeuten i retning af en klient, hvilket resulterer i et asymmetrisk samtalemønster. I den første samtale (HelsUng1) er der tale om første gang, terapeut og den unge træffer hinanden, hvorimod den anden samtale (HelsUng2) er en opfølgning på en tidligere terapi-session.

Samtalematerialet er transskriberet på egen hånd. I overensstemmelse med samtykkeerklæringerne er alle informanter blevet anonymiseret i transskriptionerne, så der ikke videregives personfølsomme informationer. Navnene, som fremgår af analysen, er pseudonymer. Videomaterialet opbevares sammen med de skriftlige tilladelser fortroligt på undertegnede's harddisk og vil efter aftale med HelsingUng blive slette, når projektarbejdet er afsluttet. Samtykkeerklæringerne for begge samtale-sessioner er ligeledes opbevaret på selvsamme harddisk og er blevet præsenteret for afhandlingens supervisor i forbindelse med vejledningsmøder.

3.2 Samtaleanalyse som metode

Min primære analysemetode i denne afhandling er samtaleanalyse. I 1974 udgav Harvey Sacks, Emanuel Schegloff og Gail Jefferson en af de første, og utvivlsomt mest indflydelsesrige, artikler om samtaleanalyse (Sacks m.fl. 1974). Artiklen kastede lys over, hvordan samtale kan studeres gennem at fokusere på distributionen af taleture. Denne måde at anskue samtale som et velorganiseret mønster af ytringer, ture der skifter, sekvens-inddelinger, reparationer etc. er sidenhen blev skoledannende inden for sprogvidenskaben og danner grundlaget for interaktionslingvistikken (se Couper-Kuhlen & Selting 2018). En central pointe for samtaleanalysen er at forstå samtalen som et fælles projekt, der udarbejdes

af interaktionens involverede deltagere. De deltagende i samtalen er sammen om at skabe det interaktionelle mønster og hver tur – med dens længde og indhold – er et resultat af en forudgående sekvens. Men på samme tidspunkt er turen også aktiv i produktionen af den efterfølgende interaktion. Distributionen af taleture udføres i en interaktiv forhandlingsproces, hvor hvert taltursskifte optræder lokalt i altid individuelle tilfælde. Ud fra dette perspektiv anskues turtagningsprincippet som en form for samarbejde, og samtaleanalysen faciliterer en måde at forstå, hvordan det fælles kommunikationsprojekt lykkes eller mislykkes for dialogens deltagere.

Ifølge samtaleanalysens teoretiske og metodiske afsæt er det essentielt at studere sprog i relation til den sekventielle kontekst (Schegloff 2007). Det vil sige, at hver detalje, som analyseres, skal forstås i forhold til den forudgående og den efterfølgende samtale. En ytring, sekvens eller handling er både kontekst-sensitiv og kontekst-skabende i sig selv (Sacks m.fl. 1974: 725). Dette medfører, at en tur bør studeres som et udspring af og en reaktion på den tidligere tur, samtidig med at den skaber nye, potentielle kontekster. Samtaleanalysens sprogsyn fokuserer på interaktionens refleksive forhold til den sammenhæng, som den optræder i. Det gør det muligt at studere sprogets betydningsmuligheder og handlingspotentialer som temporære enheder, der videre kan analyseres, som de optræder og udfolder sig – på et specifikt tidspunkt, et specifikt sted.

En grundlæggende præmis for samtaleanalysen er, at den beskæftiger sig med ”naturligt” opstået (*naturally-occurring*), autentisk data, hvilket kort sagt betyder, at interessen kastes på samtalemateriale, der er produceret uafhængigt af forskningens eksistens og interesser. Dette fordrer en gennemgående induktiv tilgang til det analytiske arbejde. Samtaleanalysen lader sig indgå i stringent troskabsforhold til sit data, og resultatet heraf bliver analyser, som udelukkende beskæftiger sig med, hvad der fremgår af samtalsituationen, samt hvordan samtaleparterne orienterer sig i forhold det givne emne.

4 ANALYSE

Denne del af afhandlingen vil dreje sig om det vidensorienterede sprog, som forekommer i form af ved-ikke-konstruktioner i mit data. I afhandlingens data optræder ved-ikke-konstruktionerne med en bemærkelsesværdig høj frekvens. I løbet af de to terapisaftaler (i alt 105 min) har jeg fundet 83 forekomster af forskellige ved-ikke-konstruktioner. Produktionen af disse konstruktioner er dog ikke jævnt fordelt ud over samtalen, men optræder nærmere sammenhængende i kaskader af vidensorienteret tale.

Udtrykkene forekommer i en række varierende former og med svingende placering i den sekventielle samtalestruktur. Fælles for ved-ikke-konstruktionerne er det, at de består af verbet *at vide* i første person singularis negativ form. Hvad der på overfladen adskiller de to forekomster af ved-ikke-udtryk fra hinanden er ordstillingen: I formen *det ved jeg ikke* er det første sproglige element objektet *det*, mens *jeg ved (det) ikke* har en subjekt-først-ordstilling. Yderligere er objektet *det* i *jeg ved (det) ikke* valgfrit, selvom det som regel er til stede i konstruktionerne i dataet. De to udtryksvarianter adskiller sig altså ikke radikalt fra hinanden i forhold til det propositionelle indhold, men som det vil fremgå af den følgende analyse, er konstruktionerne ikke nødvendigvis udtryk for den samme talehandling og udfører heller ikke det samme arbejde i samtalen. Det virker også til, at den sekventielle placering spiller en væsentlig rolle for betydningen af at sige *jeg ved (det) ikke* eller *det ved jeg ikke*.

Tabel 1 viser antallet af ved-ikke-konstruktioner i de to terapisaftaler.⁴ Som det fremgår af tabellen, er forekomsten af objekt-først-varianten langt hyppigere i samtale HelsUng1 end i HelsUng2, hvor objekt-først-typen dårligt nok optræder, og konstruktionen med subjekt først er så godt som fraværende i HelsUng1. Det fremgår ligeledes i tabellen, at langt de fleste ved-ikke-konstruktioner forekommer i samtale HelsUng2, hvor terapeut og klient taler sammen for anden gang.

	N af <i>det ved jeg ikke</i>	N af <i>jeg ved (det) ikke</i>	N af ved-ikke-konstruktioner
HelsUng1	13	1 ⁵	14
HelsUng2	6	63	69
I alt	19	64	83

Tabel 1. Optælling af ved-ikke-konstruktioner i data.

⁴ Samtlige ved-ikke-konstruktioner i samtalen produceres af den unge.

⁵ Dette enestående tilfælde af en subjekt-først konstruktion i HelsUng1 udgøres af en kodeveksling i form af det engelske *I don't know*.

I de følgende afsnit vil jeg analysere de forskellige forekomster af ved-ikke-konstruktioner som sproglige ressourcer, der er til rådighed for samtalende individer. Analysen tager udgangspunkt i de tre forskningsspørgsmål, som blev introduceret i afhandlingens afsnit 1.1. Analysen er inddelt i to overordnede sektioner (4.1 og 4.2), der hver især behandler produktionen af ved-ikke-konstruktioner ud fra deres ordstilling. Opdelingen af den epistemisk orienterede tale i mit data består derved af to kategorier: Objekt (*det*) eller subjekt (*jeg*) i sætningens første felt. Ved-ikke-konstruktionerne er derefter yderligere sorteret efter sekventiel position som enten stående alene eller placeret først, midt i eller som en afslutning i turtagningsmønsteret.

4.1 *Det ved jeg ikke* – objekt-først

Første del af analysen vil tage udgangspunkt i et eksempel med varianten, der har objektet først i sætningsopbygningen: *det ved jeg ikke*. Sammenlignet med varianten, der har subjektet først (*jeg ved (det) ikke*), optræder denne form ikke med nær så høj frekvens i dataet. Objekt-først-varianten forekommer hyppigst som enten en indleder til en længere taletur, indlejret i turen eller som et alenestående og svar-undvigende udtryk. I de to samtaler produceres *det ved jeg ikke* altså aldrig i slutningen af en taletur, men udelukkende i starten af en tur, midt i turen – eller som en tur-enhed i sig selv.

4.1.1 Alenestående *det ved jeg ikke*

En forekomst af et alenestående *det ved jeg ikke* kan observeres i nedenstående eksempel 1. Transskriptionen tager fat efter samtalsessionens mere formelle, indledende fase, hvor Lea har udfyldt et spørgeskema, der skal hjælpe terapeuten med at blive bekendt med Leas situation samt guide samtalen på rette vej. Den alenestående forekomst af *det ved jeg ikke* optræder i transskriptionen nedenfor på linje 9:

Eksempel 1 (HelsUng1: 10:05)

01 fordi jeg er helt sikker på at du har fortalt
02 (.)en masse (.) ting til en masse mennesker
03 .hh erhm og det er ikke sikkert at alle
04 de ting er lige vigtige for mig at vide
05 men hvis du sku sige så'n (.) .hh som en

06 der skal prøve a hjælpe dig (.) erhm hva
 07 ville da være vigtigt for mig at vi:de
 08 så'n om (1.1) dig
 09 L: (3.5) **det ved jeg ikke**
 10 T: (2.0) fordi altså jeg har nogle
 11 har nogle >men jeg ville< bare være
 12 sikker på a- at du .hh
 13 L: (1.5) #ja#
 14 T: (1.0) er det okay jeg stiller nogle
 15 spørgsmål
 16 L: >ja ja< det helt fint

I ovenstående transskription ses et eksempel på, hvordan der udpeges et vidensdomæne, hvori adgangsforholdene er usikre og ulige for både terapeut og ung. Terapeuten forsøger her at aktivere Leas adgang til noget konfust vidensdomæne bestående af erfaringer fra tidligere terapisesioner samt refleksioner over deres relevans for den igangværende samtale. Linje 1–8 udgør påbegyndelsen af en efterfølgende spørgsmål-svar-sekvens, hvori terapeuten beder Lea om at foretage en relevanssortering af indholdet fra tidligere samtalesessioner, som hun har været igennem med andre terapeuter. Terapeutens relativt lange tur (l. 1–18) fungerer som et forsøg på at "hive" information ud af Lea. Her er tale om et forsøg, der i første omgang mislykkes, som vi kan se ud fra Leas svar på linje 9, hvor hun afviser terapeutens anmodning om information ved at ytre *det ved jeg ikke*. Årsagen kan være, at Lea bliver inviteret til at træde ind i et vidensområde, som hun ikke nødvendigvis føler sig berettiget til at befinde sig i. Med andre ord anmoder turen på linje 1–8 Lea om at analysere sig selv, sin egen situation og på samme tid udføre terapeutens arbejde. I turen på 7–8 forsøger terapeuten mere specifikt at komme frem til, hvad der er vigtigt og relevant for ham at vide om Lea. Efter en tænkepause (3,5 sekund) på linje 9 besvarer Lea terapeutens forsøg på at få samtalen i gang med et entydigt, sammenbidt *det ved jeg ikke*. Ved-ikke-konstruktionen produceres efter en længere pause i samtalen (l. 9) og udgør i sig selv en komplet tur, eftersom terapeuten igen må på banen efter endnu en pause (l.10).

Med sin ved-ikke-respons viser Lea, at hun ikke kan besvare terapeutens noget komplekse spørge-tur. Komplexiteten og længden af terapeutens indledende spørgsmål kan tænkes at medføre, at Lea med sit svar ikke ved, hvad der ville være relevant for terapeuten at vide om hende, og at der ikke nødvendigvis alene er tale om information, hun ikke har. Der kan desuden være tale om en information, som hun undviger eller vælger ikke at dele.

Terapeutens indledende spørgsmål bringer altså samtalen ind i en epistemisk grænsezone mellem Leas indsigt i sin egen tilværelse og terapeuten professionelle viden om, hvordan han skal gribe samtaleterapien an.

I dette første analyseeksempel 1 produceres ved-ikke-konstruktionen responsivt til terapeutens langtrukne spørge-tur, og den fungerer samtidigt som sekvens-fuldbyrdende. Efterfulgt af en pause mere må samtalen genstartes med et hurtigt *er det okay at jeg stiller nogle spørgsmål?* (l. 14–15), og det oprindelige spørgsmål bliver omformuleret. Ved-ikke-konstruktionen afviser her terapeutens indbydelse til refleksion og samarbejde, hvilket skaber et ophold i interaktionens fremdrift. Som Keevalik (2011: 187) pointerer i sin artikel om ved-ikke-konstruktioner i estisk, anses det som værende mindre socialt uacceptabelt at give udtryk for mangel på viden fremfor slet ikke at komme med et svar overhovedet.

Analyseeksempel 1 indeholder en ved-ikke-konstruktion, der i modsætning til de tilfælde, som vil blive præsenteret og analyseret på de kommende afsnit, mobiliserer en markant anderledes sproglig handling. I dette første eksempel fungerer den alenestående ved-ikke-konstruktion som en tydelig markering af Leas epistemiske adgangsvanskeligheder. Det er umuligt at fastslå, om Leas *det ved jeg ikke* her fungerer som en sprogstrategisk undvigelsesmanøvre eller et helt bogstaveligt udtryk for hendes negative epistemiske positionering i forhold til det forudgående spørgsmål. Men konsekvensen af denne ved-ikke-konstruktion bliver, at samtals flow møder betydelig modstand, og at terapeuten er nødt til at omformulere sig selv i sit forsøg på at åbne op for den terapeutiske samtale. Yderligere opstår der en usikkerhed (l. 14–15) i forhold til samtals roller, hvor terapeuten står for at spørge, og den unge skal svare. Dette første eksempel på en ved-ikke-konstruktion kan betragtes som bogstaveligt ved-ikke-svar, og dets konsekvens for samtals fremdrift er markant. For at overkomme dette ”bump på vejen” må terapeuten gøre brug af sin professionelle erfaring og tage det epistemiske ansvar i situationen. Denne manøvre foretages på elegant vis ved at elicitere adgang til et mere komfortabelt område for Lea at komme ind på, og samtalen drejes derefter over på den musik, kunst og poesi, som hun beskæftiger sig med til hverdag.

4.1.2 Tur-indledende *det ved jeg ikke*

Ved-ikke-konstruktionen, som findes i transskriptionsudsnittet i eksempel 2 nedenfor, har en sætningsopbygning, der er magen til varianten, som netop er blevet præsenteret og behandlet i det foregående afsnit (4.1.1). Hvad der her adskiller sig fra det tidligere eksempel 1, er prosodien og den sekventielle placering. På det prosodiske plan produceres ved-ikke-

konstruktionen i eksempel 2 mere fladt og uden tryk på første stavelse. Denne variant kommer, i samme stil som i det tidligere eksempel 1, som et svar på terapeutens spørgsmål. Transskriptionen begynder i en igangværende samtale om Leas nære relationer, og terapeuten beder Lea om at overveje, hvem hun betragter som sin nærmeste, bedste ven.

Eksempel 2 (HelsUng1: 08:29)

01 T: nogen som du vil kalde så'n
02 mere tætte venner end end end
03 andre eller hv-
04 L: **det ved jeg ikke** rigtigt (.)
05 altså måske (.) en (2.0) agtig

I transskriptionen ovenfor ser vi et eksempel på en ved-ikke-konstruktion, der fungerer væsentlig anderledes sammenlignet med den første (på overfladen nærmest identiske) objekt-først-variant i eksempel 1. Vi ser (l. 4), hvordan Lea i begyndelsen af en responsiv tur projicerer sin tvivl i forhold til den information, som terapeutens forudgående interrogative tur efterspørger. Denne produktion af *det ved jeg ikke* er ikke omgivet betænkningstid i form af stilhed og pauser. Tværtimod afbrydes terapeutens taletur (l. 3) af et *det ved jeg ikke rigtigt*.

Det er interessant at notere, hvordan dette eksempel på en ved-ikke-konstruktion er akkompagneret af yderligere tvivlsmarkerende tale. På femte og sidste linje i transskriptionsuddraget besvares terapeutens spørgsmål om, hvorvidt Lea kan udpege én ven, som er særligt tæt på hende. Besvarelsen produceres med en grad af usikkerhed i kraft af et forudgående *måske* samt en efterfølgende, to sekunders pause, som afsluttes med produktionen af et adjektivsuffiks *-agtig*. Disse tvivlsmarkører indikerer, at det ikke er uden vanskeligheder at bestemme sig for, hvem der er ens bedste, mest fortrolige ven. Tilmed ytrer Lea et *rigtigt* i forlængelse af ved-ikke-konstruktion, som signalerer en vis grad af usikkerhed i forhold til at kunne besvare det forudgående spørgsmål. Tilføjelsen af et *rigtigt* udvider konstruktioner og modificerer dens betydningspotentiale. Lea giver udtryk for, at hun *ved* noget, men leverer dette med en observerbar ambivalens.

I denne sammenhæng fungerer ved-ikke-ytringen som en indramning af det efterfølgende indhold i samtalen og orienterer derved terapeuten om, hvordan svar-turen kan eller bør opfattes. Yderligere er det interessant at notere, at ved-ikke-konstruktionen i dette tilfælde ikke direkte refererer til Leas viden – men snarere et præj om hendes holdning til den information, som hun bedes levere. Spørgsmålet, om hvem Lea opfatter som sin bedste ven,

åbner for et vidensområde, hvor hun har en entydig og klar epistemisk adgang samt forrang. Yderligere flyttes samtalefokus midlertidigt bort fra Lea, eftersom hun får mulighed for at tale om en helt tredje person, som kun hun har kendskab til. Det faktum, at samtalen bevæger sig ind i område (Leas bedste ven), hvor hun suverænt har forrang, bløder stemningen betragteligt op og skaber fremdrift i interaktionen efter en kortvarig stilstand.

Det næste eksempel (3) på en ved-ikke-konstruktion, som jeg vil præsentere, er i tråd med den foregående variant. *Det ved jeg ikke* optræder som i indledningen af en taleur. Produktionen, der kan observeres i transskriptionen på linje 6, sker som et resultat af terapeutens forsøg på at få konkretiseret, hvad Lea ønsker at få ud af deres samarbejde. Vi kommer altså ind i samtalen på et tidspunkt, hvor Lea og terapeuten er ved at nærme sig et fælles mål for terapisessionen:

Eksempel 3 (HelsUng1: 17:14)

01 T: så det er så noget af det som mnn: (1.0)
02 som du ønsker >ikkå< det her med at
03 have kontrol over mine [ting
04 L: [altså jeg-
05 T: et stop på vejen-
06 L: >**det ved jeg ik**< altså det der med at
07 ha kontrol over tingene det tror jeg
08 er mere det (.) alle mine omgivelser
09 der synes at (0.5) ja (1.2) at (0.5)
10 ja (.) at det skal jeg ha kontrol over
11 >men det synes jeg ikke selv<

I den første del af transskriptionsuddraget repeterer terapeuten, hvad Lea netop har sagt. *Kontrol over mine ting* (l. 3) og *et stop på vejen* (l. 5) er Leas egne ord, som terapeuten holder frem foran hende ved hjælp af at gentage dem i sin tur. Efter et mislykket forsøg på at komme på banen og overtage taleturen (l. 4) producerer Lea en ved-ikke-konstruktion (som ses på linje 6), der modsætter sig indholdet af terapeutens tur. Vi ser (l. 3–4) et overlap i samtalen, hvor Lea anmoder om at overtage taleretten, hvilket efterfølgende lykkes med et hurtigt udtalt *det ved jeg ik*. Her fungerer ved-ikke-konstruktionen som en markør, der signalerer en uenighed i samtalen. Lea udtaler konstruktionen komprimeret, afbryder terapeuten og får etableret sig retten til at overtage ordet.

Går vi dybere ind i terapeutens taletur (l. 1–3), er det muligt at bemærke flere interessante lingvistiske elementer. På linje 2 i transskriptionen producerer terapeuten en form for kald på overensstemmelse. Som det står beskrevet i Århus Universitets Samtalegrammatik.dk (2020)⁶ anvendes en *ikk(ås)*-ytring – som stammer fra det adverbelle udtryk *ikke også* – til at forfølge respons fra modtageren (responselicitering), i tilfælde hvor det forventes, at modtageren siger noget.

En anden interessant detalje produceres af terapeuten på linje 3 som en del af specificeringen af terapisessionens endemål. I stedet for at sige *kontrol over dine ting*, bytter terapeuten sit perspektiv og indtager for en kort bemærkning Leas position i interaktionen; denne sproglige manøvre præsteres gennem en possessivpronominel veksling fra anden- til førsteperson singularis. *Dine ting*, som nok ville være mere ”korrekt” at sige, er skiftet ud med *mine ting*, når terapeuten i sin tur ”voicer”, hvad Lea tidligere har givet udtryk for i samtals indledende fase. Terapeuten formår med sit sprog at vise, hvordan han deler Leas perspektiv. Det pronomielle positionsskift fungerer som en form for spejling, der giver Lea mulighed for at anskue sin situation udefra, samtidig med at terapeuten undgår at fremstå som den, der definerer, hvad hun skal få ud af terapiforløbet.

I overlappet, som kan ses i transskriptionens linje 3–4, produceres et turindledende *altså*, der, når det optræder partikulariseret og forrest i en ytring, bruges til at bryde med noget umiddelbart forventet. Det turindledende *altså* signalerer, at selvom det, som taleren er på vej henimod at sige, ikke stemmer overens med det forventede, så giver det mening og kan retfærdiggøres (Heinemann & Steensig 2018). *Altså* virker her som starten på en reparation af samtals tidligere indhold. Lea gør det ligeledes klart, at hun står ved indholdet af den kommende tur og fremhæver sig selv og sin epistemiske forrang med subjektiv autoritet: *altså jeg-* (l. 4).

Når ved-ikke-konstruktionen forekommer på linje 6, fungerer den her som en optakt i en kompleks, længere tur, hvor Lea trækker sit tidligere udtrykte ønske om at have kontrol over sine ting i land. I turen forklarer hun, at det nærmere er hendes omgivelser, som mener, at hun ikke er i kontrol, og Lea insisterer derved på sin epistemiske forrang i forhold til at vide bedst, hvad som er vigtigt og rigtigt i relation til sit liv. Det endelige afslag på at nå til enighed om målet for terapiforløbet kan vi se på sidste linje (l.11) i transskriptionen, hvor Lea hurtigt og bestemt slår fast, at hun ikke deler forældrenes opfattelse af, at hun ikke er i kontrol.

⁶ Samtalegrammatik.dk (2020): *Ikk* som opfordring til respons (<https://samtalegrammatik.dk/opslag/artikel/ikk-som-opfordring-til-respons/>, 21.2.2020)

Eksempel 3 viser, at i stedet for at erklære sig direkte uenig med terapeutens udsagn, påbegynder Lea på linje 6 i ovenstående transskription en dispræfereret respons, som startes op ved hjælp af en turindledende objekt-først ved-ikke-konstruktion. Her anvendes *det ved jeg ikke* til for at give afslag på terapeutens forudgående tur og som et værktøj til at overtage ordet. Ved-ikke-konstruktionen fungerer en forlængelse af varslet på linje 4 (*altså jeg-*) – blot mere emphatisk. Yderligere fungerer *det ved jeg ikke* i denne sammenhæng som en manifestation af Leas krav på en epistemisk forrang, som henviser til, at hun selv har det primære kendskab og den epistemiske ret til at vurdere til sin egen situation i livet – i modsætning til sine omgivelser, venner og forældre.

4.1.3 *Det ved jeg ikke* midt i turen

Efter at have set nærmere på ved-ikke-konstruktioners forekomst som henholdsvis alenestående og turindledende vil jeg i dette afsnit rette min opmærksomhed mod en af samtaledataets tur-mediale eksempler på ved-ikke-konstruktioner med objekt (*det*) stillet først.

Vi tager nu hul på datamaterialets anden terapisaftale (HelsUng2), hvor terapeut og Natascha møder hinanden for anden gang.⁷ Vi kommer ind i terapisaftalen på et sted, hvor terapeut og Natascha er i gang med at komme frem til en fælles forståelse af hendes situation – og hvilket sprog, der passer bedst til at tale om den. Tidligere i samtalen har Natascha beskrevet sin situation som et hul i maven. Analyseeksempel 4 begynder med terapeutens indledende forsøg på komme frem til, hvad som kræves for at ”lappe” hullet i Nataschas mave. I denne fase af samtalen er terapeuten i gang med at skrive et udvalg af Nataschas formuleringer op på en flipover-tavle, og begge parter orienterer sig imod teksten, som den tager form.

Eksempel 4 (HelsUng2: 33:31)

01 T: °hvad er det der her hul i maven
02 prøver at fortælle dig°
03 (6.0)
04 N: hvad mener du ((griner))

⁷ Som det tidligere præsenterede skema viser (Tabel 1, s. 9), er her tale om en samtale som indeholder markant flere ved-ikke-konstruktioner, end det er tilfældet for den første. I løbet af sessionen, der strækker sig over godt og vel en time, producerer Natascha i alt 69 ved-ikke-konstruktioner. Overvejelser omkring den høje frekvens af *det ved jeg ikke* og *jeg ved det ikke*, i netop denne terapisaftale, vil blive præsenteret i afhandlingens konklusionskapitel.

05 (1.0) eller hh alts- pff øh
06 **det ved jeg ikke** (2.0)
07 jeg ved ikke om den prøver
08 at sige noget

Som det kan observeres i transskriptionen ovenfor, produceres ved-ikke-konstruktionen internt i Nataschas taletur på linje 6. Produktionen forekommer inden i en længere respons på terapeutens spørgetur (l. 1–2). Med lav stemmeføring anmoder terapeuten Natascha om at forsøge at sætte ord på, hvad, hun tror, hullet i maven prøver at fortælle hende. Efter terapeutens spørgetur opstår der en lang pause (l. 3), der afsluttes efter seks sekunders stilhed med Nataschas kontrolspørgsmål: *hvad mener du?* Kontrolspørgsmålet stilles med grinende stemme, som kan tolkes som et udtryk for en usikkerhed eller nervøsitet i forhold til at imødekomme terapeutens invitation til introspektiv refleksion (se fx Haakana 2001).

I eksempel 4 ses det tydeligt, hvordan Natascha finder det vanskeligt at komme med et svar på terapeutens spørgsmål, og hendes epistemiske adgang til den efterspurgte information fremstår besværlig. Tænkepauser på linje 3, 5 og 6 indikerer, at Natascha søger efter et eller flere ord for at kunne producere en passende, responsiv ytring. *Eller*, et afbrudt *altså* samt ordsøgningsmarkøren *øh* (l. 5) peger ligeledes på, at spørgsmålet, om hvad hullet i maven prøver at fortælle hende, ikke er let at besvare, hvilket endeligt gøres eksplicit med et *det ved jeg ikke*-svar på linje 6 (og faktisk også igen med *jeg ved ikke, om den prøver at sige noget* på linje 7–8). Efter lidt betænkningstid, hvor et taletursskift potentielt kunne finde sted, optræder transskriptionsudsnittets anden ved-ikke-konstruktion ryg til ryg med det første *det ved jeg ikke*. Den første variant fungerer her som en epistemisk markør og bliver produceret responsivt i forlængelse af terapeutens spørgetur. Varianten, som tager form fra linje 7 i transskriptionen, kvalificerer den foregåede svarkandidat på samme måde som eksempelvis tvivlsmarkøren *måske*.

Funktionen af denne tur-mediale ved-ikke-konstruktion synes at være en form for tidsvindende strategi, der viser, at den talende er undervejs i produktionen af sin ytring, men behøver tid og ro til at navigere i et ufremkommeligt eller utrygt epistemisk domæne. Til sammenligningen med eksempel 3, hvor ved-ikke-varianten blev brugt som et varsel om dispræfereret turindhold og en måde at tage ordet, så anvendes *det ved jeg ikke* her mere til at indikere usikkerhed i forhold til at bevæge sig ind på et bestemt epistemisk område, alt imens et svar er undervejs, og en adgang etableres.

Opsummerende kan det konstateres, at objekt-først-konstruktioner, som tages i brug af Lea og Natascha, varierer, set ud fra til de talehandlinger de er en del af. Første eksempel (den alenestående konstruktion) anvendes til at bremse samtals fremdrift og afviser terapeutens indledende forsøg på at elicite Lea epistemiske adgang. Eksemplet, hvor *det ved jeg ikke* produceres turindledende, viser, hvordan konstruktionen kan tages i brug både som en del af et varsel om en kommende dispræfereret respons og til at hævde en epistemisk ret til et vidensområde, når Lea afbryder terapeuten og erobrer taleturen ved hjælp af en ved-ikke-konstruktion. Den tur-mediale variant optræder i lighed med en tvivlsmarkerende diskurspartikel, der produceres vævet ind mellem andre tvivls- og ordsøgningsindikerende tale som fx *øh, eller, måske* og *altså*. Som Lindström, Maschler og Pekarek Doehler (2016: 73–74) viser, er der på tværs af sprog tendens til at ved-ikke-konstruktioner tager form som diskurspartikellignende formuleringer.

4.2 Jeg ved det ikke – subjekt-først

Vi har nu studeret ved-ikke-konstruktioner med objekt-først struktur i forskellige sekventielle positioner: Alenestående, turindledende og midt i en taleturn. Vi bevæger os hermed videre til subjekt-først ved-ikke-konstruktionen (*jeg ved (det) ikke*) og behandler forekomsterne ud fra samme sekvensmæssige sortering. I modsætning til *det ved jeg ikke* optræder subjekt-først-varianten aldrig alenestående i datamaterialet, men altid i forbindelse med en længere tur som enten indledende, indlejret eller afsluttende. Yderligere er det værd at bemærke, at produktionen af *jeg ved det ikke* forekommer med en betydeligt højere frekvens, end det er tilfældet for objekt-først-konstruktionen.

4.2.1 Tur-indledende *jeg ved (det) ikke*

Det transskriberede udpluk af terapisaftalen, som nu vil blive præsenteret og analyseret, bør forstås i sammenhæng med den tidligere nævnte terapiøvelse, hvor Natascha og terapeuten gør brug af en flip-over-tavle for at overskueliggøre samtalsessionen. Denne metode tillader terapeuten at udvælge særligt interessante pointer og formuleringer i samtalen og skrive dem op på tavlen, så begge parter kan overskue og tage sig tid til at reflektere over dem. I tråd med ovenstående analyseeksempel 4, hvor terapeuten spørger ind til, hvad sorgen forsøger at ”fortæller” hende, er konteksten her et spørgsmål om, hvad Natascha mener, at sorgen bundet i – *sorg i forhold til hvad?* (l. 7).

Eksempel 5 (HelsUng2: 09:51)

01 T: h. hvis du sku for for for
02 sådan en som mig som er (.)
03 >du ved< (.) jo lidt uden:forstående
04 N: mn
05 T: hvis du sku forklare hvad den (.)
06 <handlede> om eller °altså° hv- hva
07 det (0.3) sorg ↑i forhold til hvad↑
08 (4.0
09 N: j- >jeg ved det ik< °hm mn°
10 bare så'n altså (1.2) mn (4.5)
11 .h hu hh (.) bare alt puh h
12 æh: >jeg ved det ik< altså hm
13 (3.8) jeg tror bare det har været
14 en vane for mig i rigtig lang tid
15 at bru- (2.5) ja (.) >jeg ved det ik<
16 altså og ta dumme valg (.) øh:
17 og ta rusmidler >eller du ved< øh
18 eller bare flygte fra den i stedet
19 for at (.) >eller bar generelt alting

I eksempel 5 produceres *jeg ved det ik* som en direkte respons på terapeutens indledende spørgsmål. Spørgsmålet, som tager form fra linje 1 til 7 med en opbakning i form af et *mn* på linje 4, omhandler Natashas egen forståelse af den sorg, som hun føler. Terapeuten er her i gang med at ”skræddersy” en responselicitering, der tager højde for den institutionelle samtalsituation, de befinder sig i. *Sådan en som mig* og *du ved* kan forstås som et turdesign, med hvilket terapeuten anmoder om Natashas tilladelse til at få indsigt i et personligt, prekært epistemisk domæne – hendes følelsesliv – på trods af at han ved, at han kan betragtes som værende *lidt udenforstående* og derfor i en sekundær position i relation til epistemisk ret til adgang. Spørgsmålet færdigformuleres på linje 7 i transskriptionen og stilles i et opadgående toneleje. Efter fire sekunders betænkningstid (l. 8) overtager Natascha taleturen med et hurtigt *jeg ved det ikke* (l. 9). Ved-ikke-konstruktionen er første del af en længere taletur, hvori Natascha går i gang med at sætte ord på, hvad sorgen kan handle om.

Det turindledende *jeg ved det ikke* fungerer i lighed med det turindledende *det ved jeg ikke* (se 4.1.2, eksempel 2), men konstruktionen er her produceret hurtigere end den

omkringværende tale, og det er muligt at forstå dette *jeg ved det ikke* som en diskurspartikel, der sætter taleturens efterfølgende indhold i ramme. Formålet med denne variant kan forstås som et udtryk for graden af epistemisk adgang, med hvilken Natascha nærmer sig et svar i terapisaftalens diagnose-lignende fase.

Som svaret begynder at udforme sig, synes det klart, at Natascha i dette tilfælde ikke er i tvivl om selve svaret, men i stedet er usikker på, hvordan hun skal sætte ord på det. Funktionen af denne diskurspartikellignende ved-ikke-konstruktion er at pege i retning af den usikkerhed, der kan aflæses, som taleturen fortsætter (*hm, puh, æh* og *øh*). Med dette turindledende *jeg ved det ikke* antyder Natascha sin usikkerhed, i forhold til det svar som er på vej – og markerer sin epistemiske position i et vanskeligt domæne. Konstruktionen kommer ikke til at stå hængende i stilhed som efterfulgt af en pause. Flowet opretholdes med *hm, mm*, der fungerer som tænke-lyde, der indikerer vilje til at samarbejde, og at Natasha accepterer at bringe emnet til undersøgelse i sin fortsatte tale. Ved-ikke-konstruktionen kan i dette eksempel forstås som del af et sprogligt ordsøgningsforløb. I modsætning til objekt-først-variationerne i første del af min analyse, har denne type en mindre afvisende og mere dialog-etablerende funktion i terapisaftalen.

4.2.2 *Jeg ved (det) ikke* midt i turen

Næste analyseeksempel er et længere transskriptionsuddrag fra den samme undersøgende fase af terapisaftalen mellem Natascha og terapeuten. Parterne kredser om samme tema, som var under behandling i de foregående eksempler: Nataschas følelse af sorg. Som det fremgår af nedenstående transskription, produceres subjekt-først konstruktioner i kaskader. Udsnittet indeholder fire ved-ikke-konstruktioner på linje 23, 33 samt to produktioner på henholdsvis linje 37 og 39 (alle fremhævet med fed font). Samtlige af konstruktionerne vil blive adresseret i det kommende afsnit. Vi kommer ind i transskriptionen på et tidspunkt, hvor terapeuten beder Natascha om at ”placere” sin sorg.

Eksempel 6 (HelsUng2)

01 °hvordan hvordan vil du placere det
02 hva hva er det for noget°
03 N: (0.5) m-mnn (0.5) jeg tror (2.0) det er en (1.0)
04 noget som (2.5) hm >hvad skal man si:ge<
05 ja altså som alle mennesker egentlig har
06 T: .m-mn
07 N: jo (.) men (3.0) men man er jo ik rigtig

31

Natascha giver udtryk for, at hun netop ikke har kunnet placere sin sorg noget sted, men i stedet forsøgt at skubbe den fra sig (l. 10–13). Hun fortsætter med at forklare, hvordan hun har udviklet en dårlig vane med at distrahere sig selv og prøve at glemme sorgen. På linje 21 i transskription produceres en subjekt-først-variant i forlængelse af Nataschas forklaring. Konstruktionen produceres i forlængelse af tvivlsmarkøren *måske*, og på det prosodiske plan er det værd at notere, at Natascha taler hurtigt og i et fladt, let opgivende toneleje. Her fungerer *jeg ved det ikke* som en indikation på, at taler er færdig og ønsker at skille sig af med sin tur. Dette lykkes, og terapeuten overlapper og kommer på banen med et præciserende spørgsmål.

Da terapeuten prøver at få Natascha til at tænke over, hvad der får sorgen til at dukke op lige nu, tager samtalen et skridt tilbage i et forsøg på at finde det rigtige, gode ord for det, som hun føler. Efter spørgsmålet om, hvorvidt *ked-af-det-hed-agtigt* er den bedste betegnelse (l. 29–32), produceres et responsivt *jeg ved det ikke helt*, der udgør en TCU, som angiver Nataschas niveau af epistemisk adgang og samtidigt former endnu et potentielt talerskift, hvilket igen finder sted umiddelbart efter, når terapeuten følger op med et *hvad ville du kalde det?* (l. 34). Dette igangsætter en ny omgang af refleksion hos Natascha, som løber fra linje 35–43 med indskudte opbakninger (*ja?*) fra terapeuten, der kan ses på linjerne 36 og 42. Natascha opfordres her til at fortsætte, og terapeuten antyder i kraft af sine opbakninger, at de er på rette vej.

De næste følgende to tur-mediale subjekt-først ved-ikke-konstruktioner markerer Nataschas epistemiske adgangsbesvær og ambivalens i forhold til indholdet af sin igangværende svartur. De to gange *jeg ved det ikke* produceres indflettet mellem mulige svarkandidater (*en sorg, en frustration, ensomhed*) til terapeutens spørgsmål, inden Natascha slår sig fast på, at *ked-af-det-hed* (måske) er en *meget god* betegnelse. Her tages ved-ikke-konstruktionerne i brug med en reparerende funktion, der løbende retter på og tilbagetrækker de potentielle besvarelser. Et andet interessant aspekt af disse tur-mediale ved-ikke-varianter er, at de kan forstås som et forsøg på at give af afkald på epistemisk forrang og ansvar i talesituationen. Den tur-mediale forekomst henviser således til hendes egen usikkerhed i forhold til, hvordan hun bedste sætter ord på sin situation. Produktionen sker altså ikke som resultat af uoverensstemmelse i interaktionen. For som Natascha giver udtryk for (l. 40–41), så antager hun, skønt hun ikke er sikker på, hvordan det skal siges, at terapeuten er med hende – *du ved i hvert fald, hvad jeg mener* – hvilket delvist bekræftes af et tøvende, langtrukket *ja?* på linje 42.

At ved-ikke-konstruktioner i dette analyseeksempel falder i kaskader kan forstås som et udtryk for, at Natascha i situationen bestræber sig på at leve op til et epistemisk ansvar og udviser velvilje til at levere sessionens produkt til trods for sin udtalte ambivalens.

4.2.3 Turfinalt *jeg ved det ikke*

Analysens sidste eksempel tager udgangspunkt i en subjekt-først-konstruktion med en sekventiel placering finalt i en taleur. Transskriptionsudsnittet, som bliver analyseret nedenfor, indeholder to ved-ikke-konstruktioner og tager fat et sted hen imod slutningen af terapisamtalen, hvor Natascha og terapeuten taler om, at hun har lagt sin vennegruppe bag sig til fordel for nye venner med samme interesser og vaner.

Eksempel 7 (HelsUng2)

01 N: ej jeg ved det ik det lyder
02 måske oss som om jeg mangler empati
03 og det gør jeg jo ik (.)
04 men det som om at jeg-
05 (0.4) ↑**jeg ved det ik helt**↑ (2.5)
06 T: pt °næ: jeg sys da ik det lyder
07 som om du mangler empati°

Produktionen af denne ved-ikke-konstruktion (l. 5) produceres ikke responsivt som et resultat af terapeutens spørgsmål. *Jeg ved det ikke helt* står omringet af pauser og former dermed en TCU i sig selv. Konstruktionen kan ses som parentetisk og produceres, efter at Natascha afbryder sig selv midt i sætningen *men det er som om at jeg-*. Natascha erstatter i stedet den fuldendte ytring med en pause og en ved-ikke-konstruktion med en stigende tone. I tråd med det foregående eksempel med den tur-mediale variant er der her tale om en mulig reparation eller ”trækken-i-land”. Men som det fremgår i transskriptionen, bliver effekten af dette ved-ikke, at terapeuten ”tvinges” på banen. Her fungerer den tur-finale konstruktion som et ”råb” til terapeuten i håb om en affilierende respons. Forsøget på at fremkalde terapeutens empatiske og bekræftende respons lykkes efter 2,5 sekunds stilhed, som det ses på linje 6–7: *Næ, jeg synes da ikke, det lyder, som om du mangler empati*. Ved-ikke-konstruktioner med subjektet stillet først kan i slutningen af en sekvens altså operere som et påhængende spørgsmål, der forfølger respons og kalder på modtagers involvering.

5 KONKLUSION

I denne afhandling har jeg undersøgt ved-ikke-konstruktioner i dansk. Med et samtaleanalytisk udgangspunkt har studiet registreret, kategoriseret og analyseret produktioner af negative epistemiske udtryk (*det ved jeg ikke* og *jeg ved det ikke*) i et datamateriale bestående af to videoindspillede terapisamtaler fra være- og behandlingsstedet HelsingUng i Helsingør, Danmark.

Terapisamtalernes distribution af ved-ikke-konstruktioner varierer stort med en klart overvejende del af forekomster med subjekt-først i forhold til kvantiteten af objekt-først-varianter. I arbejdet med det svimlende høje antal forekomster af ved-ikke-konstruktioner valgte jeg at organisere dem ud fra deres grammatiske form (enten objekt- eller subjekt-først) samt den sekventielle placering. Derefter fulgte en selektion blandt de 83 produktioner foretaget på baggrund af en ambition om at vise og analysere deres forskellige indvirkninger på de terapisesioner, som de optræder i. Med et teoretisk afsæt, der tager udgangspunkt i viden om samtaler som bestående af epistemiske ”domæner”, hvor samtalepartnere har varierende adgang, gør sig antagelser om hinandens adgangsforhold, anmoder om tilladelse til adgang, afviser at give eller have adgang, hævder retten til at befinde sig i etc., har jeg forsøgt at forstå, hvilken interaktionel rolle ved-ikke-konstruktioner spiller i et asymmetrisk møde mellem en terapeut og et ungt menneske. Forskningen bygger oven på tidligere samtaleorienterede studier og udfylder samtidig et ”hul”, eftersom interaktionel brug af negative epistemiske udtryk indtil nu ikke er blevet undersøgt og beskrevet i og på dansk.

Resultaterne peger på, at det er muligt at foretage en række vidt forskellige talehandlinger ved at give udtryk for, at der er noget man ikke ved. Objekt-først-konstruktionen udfører et klart mere afvisende arbejde i samtalen og tages for eksempel i brug af den unge – specifikt Lea – når hun modsætter sig noget i terapeutens antagelser om hendes epistemiske adgang. Omvendt optræder subjekt-først-varianten i terapiens mere ”legende”, undersøgende fase og udfører et sprogligt reparationsarbejde. *Jeg ved det ikke* kan yderligere anvendes som en turforlængende ordsøgningsenhed, der markerer talers igangværende kognitive proces eller som et udtryk for et ønske om at skubbe ordet fra sig. Det fremgår efter en samtaleanalytisk behandling af de to terapisamtaler, at konstruktionerne tages i brug af klienter, når de giver signal om deres grad af epistemisk adgang til et aktuelt samtaleemne. Sagt på en anden måde kan en ved-ikke-konstruktion eksempelvis anvendes sprogstrategisk til at afvise et spørgsmål eller til antyde, med hvilken grad af usikkerhed svaret kommer. Yderligere viste det sig, at et turfinalt *jeg ved det ikke* kan fungere som måde at skille sig af

med en taletur samt en interaktionel, lingvistisk ressource til responselicitering, som kalder på modtagers deltagelse og bekræftelse.

Et andet mønster, som tegner sig, er, at objekt-først-varianten produceres i tilfælde, hvor taler indtager en negativ epistemisk position i forhold til et givent emne eller samtalsretning, hvorimod subjekt-først-varianten indfinder sig som en indikation på talers tvivl om egen viden, eller hvordan noget bedst formuleres.

I min data produceres *jeg ved det ikke* stort set udelukkende i HelsUng2. Det er værd at have in mente, at HelsUng2 (Nataschas terapisesession), der er en opfølgningssession, hvor deltagerne taler sammen for anden gang, har langt de langt fleste forekomster af ”åbne”, samarbejdsvillige og interaktionsetablerende ved-ikke-konstruktioner. Samtalen i HelsUng2 er karakteriseret af en mere fortrolig og tryk relation mellem parterne, end det er tilfældet for HelsUng1, hvor Lea møder sin terapeut for første gang og tilmed giver udtryk for, at hun har indvilliget i at deltage på forældrenes initiativ. Relationen mellem Lea og terapeuten samt stemningen under sessionen er mere anspændt, og ved-ikke-konstruktionerne udfører et destruktivt, trodsigt og strategisk spørgsmålsafvigende arbejde.

Fra afhandlingens opstartsfase var jeg nysgerrig på, om det ville være muligt at observere og beskrive en pragmatisk distinktion mellem de to typer af ved-ikke-konstruktioner; *det ved jeg ikke* og *jeg ved det ikke*. Objekt-først-varianten synes forekomme i tilfælde, hvor klienten forholder sig direkte til indholdet af terapeutens tur, hvorimod subjekt-først-konstruktionen adresserer talers egen taletursproduktion. Og skønt der også tegner sig et tydeligt billede af, at objekt-først-konstruktionen tjener et afvisende og protesterende socialt formål, og subjekt-først et mere åbnende og samtaleemneundersøgende, så virker det plausibelt, at tendensen i min data er udtryk for idiolektiske træk i informanternes sprogbrug. Et mere omfattende datamateriale med flere samtaler og flere deltagere synes nødvendigt for at drage en valid konklusion.

I et fremtidigt studie af ved-ikke-konstruktioner i terapisaftale kunne det være passende og værdifuldt at undersøge sammenhængen mellem informanternes kropslige adfærd (kropsholdning, blikretning etc.) og det at sige, man ikke ved det. Også produktionernes prosodi kunne med rette fortjene en mere grundig research.

Afhandlingen tilfører ny viden om ved-ikke-konstruktioners fleksibilitet i og med at analysens resultater demonstrerer at afhængigt af konstruktionernes syntaks og sekventielle positioner, kan de benyttes som sproglige ressourcer til at bl.a. at insistere på epistemiske rettigheder, foretage ”online” taletursreparatur og responselicitering.

REFERENCER

- Byrne, Patric & Long, Barrie E. L. 1976: *Doctors talking to patients. A study of the verbal behaviour of general practitioners consulting in their surgeries*. London: Her Majesty's Stationery Office.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth & Selting, Margret 2018: *Interactional linguistics. Studying language in social interaction*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Davis, Kathy 1986: The process of problem (re)formulation in psychotherapy. *Sociology of Health and Illness* 8(1), 44–74.
- Drew, Paul & Heritage, John 1992: *Talk at work*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haakana, Markku 2001: Laughter as a patient's resource. Dealing with delicate aspects of medical interaction. *Text & Talk* 21, 187–219.
- Heath, Christian 1981: The opening sequence in doctor–patient interaction. I Paul Atkinson & Christian Heath (red.): *Medical work: realities and routines*, 71–70. Gower: Farnborough.
- Hakulinen, Auli 2009: Conversation types. I Sigurd D'hondt, Jan-Ola Östman & Jef Verschueren (red.): *The pragmatics of interaction*, 55–65. Amsterdam: John Benjamins.
- Heinemann, Trine & Steensig, Jakob 2018: Justifying departures from progressivity: The Danish turn-initial particle *altså*. I Marja-Leena Sorjonen & John Heritage (red.): *Between turn and sequence. Turn-initial particles across languages*, 445–476. Amsterdam: John Benjamins.
- Helmer, Henrike, Reineke, Silke & Deppermann, Arnulf 2016: A range of uses of negative epistemic constructions in German: ICH WEIß NICHT as a resource for dispreferred actions. *Journal of Pragmatics* 106, 97–114.
- Heritage, John 2011: *Territories of knowledge, territories of experience. Empathic moments in interaction*. I Lorenza Mondada, Jakob Steensig & Tanya Stivers (red.): *The Morality of Knowledge in Conversation*, 159–183. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heritage, John 2012: Epistemics in action. Action formation and territories of knowledge. *Research on Language and Social Interaction* 45, 1–29.
- Heritage, John & Maynard, Douglas W. 2006: *Communication in medical care. Interaction between primary care physicians and patients*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Keevallik, Leelo 2011: The terms of not knowing and social affiliation. I Lorenza Mondada, Jakob Steensig & Tanya Stivers (red.): *The morality of knowledge in conversation*, 184–206. Cambridge: Cambridge University Press.
- Keevallik, Leelo 2016: Abandoning dead ends: the Estonian junction marker *maitea* ‘I don’t know’. *Journal of Pragmatics* 106, 115–128.
- Labov, William & Fanshel, David 1977: *Therapeutic Discourse: Psychotherapy as Conversation*. New York: Academic Press.
- Laury, Ritva & Helasvuo, Marja-Liisa 2016: Disclaiming epistemic access with ‘know’ and ‘remember’ in Finnish. *Journal of Pragmatics* 106, 80–96.
- Lehti-Eklund, Hanna (red.) 1998:
- Lindström, Jan & Karlsson, Susanna 2016: Tensions in the epistemic domain and claims of no-knowledge: A study of Swedish medical interaction. *Journal of Pragmatics* 106, 129–147.
- Linell, Per 1998: Leken och avgörandet: försök til en elementär samtalspsykologi. I Lehti Eklund, Hanna (red.; under medverkan av Merete Mazzarella och Mirja Saari): *Samtalsstudier*, 155–163. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Helsinki: Helsingfors universitet.
- Pekarek Doehler, Simona 2016: More than an epistemic hedge: French *je sais pas* ‘I don’t know’ as a resource for the sequential organization of turns and actions. *Journal of Pragmatics*, 148–162.
- Peräkylä, Anssi 2008: Psychoanalysis and conversation analysis: interpretation, affect and intersubjectivity. I Anssi Peräkylä, Charles Antaki, Sanna Vehviläinen & Ivan Leudar, (red.): *Conversation Analysis and Psychotherapy*, 100–119. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sacks, Harvey 1992: *Lectures on conversation I & II*. Ed. by Gail Jefferson. Oxford: Blackwell.
- Sacks, Harvey, Schegloff, Emanuel & Jefferson, Gail 1974: A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language* 50, 696–735.
- Samtalegrammatik.dk 2020. <https://samtalegrammatik.dk> (set 19.6.2020)
- Schegloff, Emanuel 2007: *Sequence organization in interaction. A primer in conversation analysis, volume I*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sorjonen, Marja-Leena, Peräkylä, Anssi & Eskola, Kari 2001: *Keskustelu lääkärin vastaanotolla*. Tampere: Vastapaino.

Stivers, Tanya Mondada, Lorenza & Steensig, Jakob 2011: Knowledge, morality and affiliation in social interaction. I Lorenza Mondada, Jakob Steensig & Tanya Stivers (red.): *The morality of knowledge in conversation*, 3–24. Cambridge: Cambridge University Press.

BILAG 1. Transskriptionsnøgle.

[overlab indledes
]	overlab slutter
(.)	mikropause – en pause på under 0,2 sekunder
(1, 2)	en pause udtrykt i sekunder
ja:a	legato-udtale (kolon mellem to identiske vokallyde)
ja:	forlænget lyd (kolon efter en vokal- eller konsonantlyd)
ja:	forlænget vokallyd med samtidig toneopgang
ja	betonet stavelse
#ja#	knirkende stemmeføring
ja	grinende stemmeføring
”ja”	imiterende stemmeføring (fx ved gengivet tale)
JA	højere stemmestyrke end i omgivende tale (kort segment)
+ja+	højere stemmestyrke end i omgivende tale (længere segment)
°ja°	lavere stemmestyrke end i omgivende tale
>ja<	hurtigere tale end i omgivende tale
<ja>	langsommere tal end i omgivende tale
ja-	pludseligt afbrud
så'n	kontraheret udtaleform ('sådan')
.ja	ordet siges på indånding
.h/.hh	indånding (kortere/længere)
h/hh	udånding (kortere/længere)
pt	smaskelyd
(ja)	transskriptionen er usikker
?:	talarens identitet er usikker
()	uhørbart
((ler))	transskribentens kommentarer
((...))	transskriptionen fortsætter men er udeladt
,	stigende intonation (fortsættelsestone)
.	faldende intonation
?	tydligt stigende intonation
¿	stigende intonation
↑	lokal toneforhøjning
↓	lokal toneforsækning